

dî ve Ca'ferî mezhepleriyle Sünnîler içinde bu konuda farklı görüş belirten tek fakih Ebû Sevr'e göre bu tasarruf peygamberlik sıfatıyla değil devlet başkanlığı (imâmet) sıfatıyla yapılmış olup Resûl-i Ekrem'den sonra gelen halifelerin de safî payı bulunmaktadır (İbn Abdülber en-Nemerî, XX, 44; Şevkânî, IV, 542; M. Hasan en-Neceffî, XXI, 195).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şfv" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 40; *Müsned*, I, 208; Nesâî, "Kasâmü'l-fey", I; Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), IV, 140; VII, 340; a.m.f., *Ahikâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ebû Üsâme İzzet el-Attâr), Kahire 1371/1952 → Beyrut 1400/1980, II, 37-38; Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. M. Halîl Herrâs), Kahire 1408/1988, s. 14, 17-19; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 272; II, 75; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 481; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âşâr*, III, 236, 238, 301, 302; Cessâs, *Ahikâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), IV, 245; V, 318; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, VI, 303-304; VII, 58; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhid* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî – M. Abdülkebir el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, XX, 42-45; Serahsî, *el-Mesbût*, X, 9; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahikâmü'l-Kur'ân* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1972, II, 405, 406; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1405, VI, 316; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), VII, 480; a.m.f., *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 302-303; Bedreddin el-Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Kahire 1348 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), IV, 85; XIII, 164; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil*, Beyrut 1398, III, 397; Şevkânî, *es-Seylül-cerrâr* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zâyed), Beyrut 1405/1985, IV, 542-543; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), IV, 151; M. Hasan en-Neceffî, *Cevâhirü'l-kelem* (nşr. Abbas el-Küçânî), Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), XXI, 195; Azimâbâdî, *'Avnül-ma'bûd*, VII, 309; VIII, 128, 134, 156; Ann K. S. Lambton, "Şafî", *EP* (İng.), VIII, 798-800.

SAFÎ, Fahreddin

(فخر الدين صفى)

Fahrüddîn Âli Safî b. Hüseyin Vâiz-i Kâşifî (ö. 939/1532-33)

Nakşibendî sûfilerine dair
Reşehât adlı eseriyile tanınan müellif.

21 Cemâziyelevvel 867'de (11 Şubat 1463) Sebzevâr'da doğdu. Safî lakabıdır. Babası Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin yanı sıra Abdurrahman-ı Câmî ve Abdülgafûr-i Lârî'den eğitim aldığı kaydedilir. Küçük yaşından itibaren tasavvufa ilgi duydu. 889 (1484) yılında Nakşibendî şeyhi Ubeydullah Ahrâr'ın sohbet halkasına katılmak için Herat'tan Semerkant'a gitti ve dört ay onun yanında kaldı. Dört yıl sonra Ubeydullah Ahrâr'ı tekrar ziyaret eden Safî bu defa sekiz ay yanında bulunduktan sonra Herat'a döndü. 904'te (1499) Nakşibendî

şeyhi Sa'deddin-i Kâşgarî'nin oğlu Muhammed Ekber'in (Hâce Kelân) kızı ile evlendi. Böylece Abdurrahman-ı Câmî ile bakanak oldu.

Ubeydullah Ahrâr'ın sohbetlerinde dinlediklerini derleyip bazı ilâveler yaparak 909 (1503) yılında *Reşehât* adlı eserini kaleme aldı. Ertesi yıl babası vefat edince Herat'ta onun yerine vâzilğe başladı. Uzun yıllar vaazla ve kitap telifiyle meşgul oldu. Onun, Herat'ın Sünnî Özbek Şeybânîler ile Şii Safevîler arasında birçok defa el değiştirdiği, siyasi baskılara hedef olmak istemeyen birçok âlimin Sünnîlik ve Şiîlik konusunda konuşmaktan kaçındığı bu dönemde bölgede Sünnîlik'le özdeş görülen Hâcegân ve Nakşibendî şeyhlerinin menkıbelerini vaaz kürsüsünden halka anlatmaya devam ettiği nakledilir. Safî, hayatının son yıllarında Herat'a Safevîler'in hâkim olduğu bir devirde Abdurrahman-ı Câmî'nin oğlu Ziyâeddin Yûsuf ile birlikte hapse atıldı. Bir süre sonra taraftarları onu ve arkadaşını hapisten kaçırıp Garcistan'a gönderdiler. Ziyâeddin Yûsuf, Herat'ın Evbe kasabasına yerleşirken Safî, Garcistan idarecisi Şah Muhammed Sultan'a sığındı. Burada gördüğü iltifat üzerine *Letâ'ifü't-ıvâ'if* adlı eserini ona ithaf etti. Safevîler, Garcistan'ı da ele geçirince tekrar Herat'a dönmeye karar veren Safî yolda hastalandı ve Herat yakınlarında vefat etti. Kabri, Mezâr-ı Fahr Ali ya da halk arasında Kanber Ali diye bilinir. Muhtemelen sonradan dikilen mezar taşında yanlışlıkla Ramazan 933'te (Haziran 1527) vefat ettiği kaydedilmiştir. Ali Şîr Nevâî, Safî'nin Ubeydullah Ahrâr'dan icâzet aldığını belirtir. Safî'nin daha ziyade vâzilikle meşgul olduğu ve geniş bir mürid halkası oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Vefatından sonra kız kardeşinin oğlu ve müridi Molla Mîr (Kıvâmüddin b. Muhammed Nâsır) onun halifesi sıfatıyla irşada başlamış. Herat'ın Safevîler'in eline geçmesiyle Buhara'ya göç ederek 994 (1586) yılında orada vefat etmiştir.

Eserleri. 1. Reşehât*. Yûsuf el-Hemedânî ile Ubeydullah Ahrâr arasındaki dönemde yaşamış olan Hâcegân ve Nakşibendî şeyhlerinin sözlerini ve menkıbelerini ihtiva eden Farsça eser Ali Asgar Muîniyân'ın tahkikiyle yayımlanmış (I-II, Tahran 1356 hş./1977); Arapça, Türkçe ve İngilizce'ye tercüme edilmiştir. **2. Letâ'ifü't-ıvâ'if**. 939'da (1532) telif edilen eser on dört bölümden oluşmaktadır. Müellifin vâzilik hayatının birikimi olan hikâyeler, hikmetli sözler ve fıkraların yanı sıra Ehl-i beyt'ten on iki imamın menkıbelerini de

içerir. Birkaç defa özetlenerek neşredilmiş, tam ve tahkiki neşri Ahmed Gülçin Meânî tarafından yapılmıştır (Tahran 1336 hş./1957). **3. Mahmûd u Ayâz**. 2560 beyitlik mesnevi tarzındaki eser 902 (1496) yılında kaleme alınmış olup bir nüshası British Museum'da kayıtlıdır (Or., nr. 1213). Bunların dışında Safî'ye nisbet edilen başka eserler de vardır. Ancak babasının bazı çalışmaları ona izâfe edildiği için bunlara ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin Safî, *Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât* (nşr. Ali Asgar Muîniyân), Tahran 1977, I, 254, 282-283; II, 409, 489, 599, 655; Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisü'n-nefâ'is* (nşr. Suyima Ganiyeva), Taşkent 1961, s. 153; Hândmîr, *Habîbü's-siyer* (nşr. M. Debîrî Siyâkî), Tahran 1362 hş., IV, 346; Sâm Mirza, *Tuñfe-i Sâmî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1314 hş., s. 68; Muhammed b. Hüseyin Kazvîni, *Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşibend*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1381, vr. 12^b; Hasan-ı Nisârî, *Müzekkîr-i Aşbâb* (nşr. Muhammed Fazlullah), Delhi 1969, s. 181-187; M. Hâşim Kışmî, *Nesemâtü'l-kuds min hadâ'ikü'l-üns* (nşr. Münîr-i Cihân Melik, doktora tezi, 1375 hş./1996), Tahran Üniversitesi, s. 205-210, 211-217; M. Tâhir Hâzîrî, *Silsile-i Nakşibendiyye*, Özbekistan Fenler Akademisi Birüni Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 69, vr. 220^{a-b}; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'ik*, III, 114-116; Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-i Süfiyye*, Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyi, nr. 1098, s. 75; Fikrî Selcûkî, *Risâle-i Mezârât-ı Herât*, Kâbil 1344 hş., s. 13-15; *Hediyetü'l-'arifin*, I, 743; Neffîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 383-384; Hüseyin Berzger, "Şafî-yi Sebzevâr", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî*, Tahran 1378 hş./1999, III, 619-621; Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikati*, İstanbul 2002, s. 184-186; Hüseyin Yazıcı, "Şafî", *İA*, X, 61-62; W. L. Hanaway, "Şafî", *EP* (İng.), VIII, 800-801.

ŞAFÎ, Üsküdarlı

(1862-1901)

Osmanlı şairi.

Babasının defterdar olarak görev yaptığı Yanya'da doğdu. Adı Mustafa olup babası Tosalı Reşîdefendizâde şair Mehmed Emin Nûzhet Bey'dir. Ailesi İstanbul'a gelerek Üsküdar İhsaniye mahallesine yerleşti. Sâfi henüz beş yaşındayken babasını kaybetti. *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrafya Lugatı*'nın müellifi olan ağabeyi Ali Cevâd Bey tarafından yetiştirildi. İlk tahsilini Üsküdar Fındıklı Mektebi'nde tamamladı. Paşakapısı Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Selimiye Camii'nde Berkofçalı Abdurrahman Efendi'den dinî ilimleri öğrendi. Köysancaklı şair Abdülkadir Efendi'den Farsça, Arapça ve edebiyat dersleri aldı. Şiirle uğraşmaya başlayınca "Şafî" mahlasını aldı. 1880'de Üsküdar Bi-

dâyet Mahkemesi kâtipliğinin ardından Askerî Tekaüt Sandığı tahrirat memuru oldu. Bir müddet Zeyrek Rüşdiyesi'nde Farsça öğretmenliği yaptı. Fırka-i Askeriye mühimme kâtipliği göreviyle Trablusgarp'a gönderildi. Orada üç dört yıl kadar çalıştıktan sonra fırka kumandanı Ârif Paşa ile anlaşamadığı için hastalığını ileri sürerek görevinden istifa etti. İstanbul'da münzevi bir hayat yaşarken Hersekli Ârif Hikmet Bey aracılığıyla bir süre Damad Mahmud Celâleddin Paşa'nın meclislerine devam etti ve maaşlı nedimi oldu. Bu arada paşanın oğlu Prens Sabahaddin'in özel hocasını yaptı. Mahmud Celâleddin Paşa'nın Avrupa'ya kaçması üzerine onunla münasebetinden dolayı 1899 Şubatında Halep'e sürüldü. Halep mektupçu muavinliği görevinde iken yakalanmış olduğu hastalıktan kurtulamayarak 19 Haziran 1901'de vefat etti ve hükümet konağı civarındaki Cübeyle Kabristanı'na defnedildi. Kaynaklar onun içkiye düşkünlüğünden bahseder. Manastırlı Rifat Bey, "Çıkıp cem' söyledi târîh-i fevtin / Safâ-yı cennete azmetti Sâfî" (1319) beytiyle vefatına tarih düşürmüştür.

Sâfî, genç sayılabilecek bir yaşta ölmesi-ne rağmen yaşadığı dönemde eserleriyle dikkatleri üzerine çekmiş, Nâmîk Kemal, Muallim Nâci, Süleyman Nazif ve Rıza Tevfik (Bölükbaşı) gibi edebiyatçıların övgüsüne mazhar olmuştur. Süleyman Nazif, Sâfî'nin kendi vadisinde taklit edilemez olduğunu söylerken Rıza Tevfik onu mistik bir ruha sahip, her şeyde Allah'ın sırlarını gören hurûfimeşrep bir şair diye nitelmiştir (bk. bibl.). *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*'nda "Mir'ât-ı Sâfî'den" başlığıyla verilen "baktım ağladım" redifli şiirinin başında yer alan, "... Üsküdarlı Sâfî Bey merhum memleketimizin en büyük şair ve nâzımlarındandır. Merhum, devr-i sâbıkın en sitem-dîde ve rencîdelerinden olduğundan maateessüf iştihar etmemiştir. Âsâr-ı manzûmesi kemâl-i i'tinâ ile mü'tâlaa olunursa zamanında Nef'î yanında bir şair olduğu tezahür eder" ifadesi şairliği hakkında dikkat çekici bir değerlendirmedir.

Eserleri. 1. *Dîvânçe-i Sâfî*. Ta'lik hatla yazılmış yirmi dört varaktan oluşan eserin tek nüshası Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'ndedir (nr. 046076). Eserde iki na'z, "regâbiyye" başlığını taşıyan üç şiirle kırk iki gazel, on üç kıta ve on müfred yer almaktadır. 2. *Cidâl-i Sa'dî bâ-Müddeî* (İstanbul 1303). 164 beyitlik bu mesnevi, "Hikemiyyât-ı Sa'dî'den Bâlâdaki Unvan ile Gülîstân'da Mün-

deric Bir Muhâverenin Nazmen Tercümesidir" alt başlığını taşımaktadır. Eserin başında Nâmîk Kemal'in manzum, Muallim Nâci'nin mensur takrizleri vardır. 3. *Nev-Bâve-i Kavâid-i Fârisî* (İstanbul 1307). 4. *İslâm-ı Hazret-i Ömer yâhud Bir Hârîka* (İstanbul 1308). Hz. Ömer'in müslüman oluşunun anlatıldığı bu mesnevîde "İfâde" başlığı altında mensur olarak padişaha övgü, eserin yazılış sebebiyle muhtevası tanıtılmaktadır. Şair eserin rüyada almış olduğu mânevî bir işaret üzerine yazdığını söylemektedir. 353 beyitlik bu mesnevi "feilâtün mefâilün feilün" vezniyle yazılmış, aradaki gazel ve murabballarda ise farklı kalıplar kullanılmıştır. Tâhirülmevlî mesneviyi *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*'da rivâyât türüne örnek göstermiştir. 5. *Şîr-i Sâfî* (İstanbul 1317). Ölümünden iki yıl önce basılan yirmi üç sayfalık eserde "Bazı Gazellerim" başlığıyla şairin divançesinden seçtiği yirmi dokuz şiir vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Sâfî, *Sefnetü's-Sâfî*, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2096, X, 1120-1121; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1583-1587; Necib Âsım, *Kitab*, İstanbul 1311/1893, s. 179; *Tarih ve Coğrafya Lugatı*, IV, 1130-1132; Tâhirülmevlî, *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, İstanbul 1329, s. 71-72; *Osmanlı Müellifleri*, II, 292; Abdullah Uçman, "Sâfî", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1990, IX, 208; *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, III/68 (37), İstanbul 1336/1918, s. 694; Süleyman Nazif, "Edebiyatımızda Gazel", *Peyâm-ı Sabah*, 12 Haziran 1338; Rıza Tevfik, "Hurûfî Mezhebine Sâlik Bir Şâir: Sâfî", *Yeni Sabah*, 23 Haziran 1944; Alim Yıldız, "Üsküdarlı Sâfî'nin İslâm-ı Hazret-i Ömer yâhud Bir Harîka Mesnevisi", *DÜİFD*, XIII (2001), s. 219-249; a.mlf., "Üsküdarlı Sâfî'nin "Şîr-i Sâfî" İsmi Eseri Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI/2, Sivas 2002, s. 269-287; "Sâfî Mustafa Bey (Üsküdarlı Sâfî)", *TDEA*, VII, 413.

ALİM YILDIZ

SÂFÎ MUSTAFA EFENDİ

(ö. 1025/1616)

Osmanlı tarihçisi.

Hayatı hakkındaki bilgiler daha ziyade kendi eserindeki kayıtlara dayanır. Atâî de onun kısa bir biyografisini verir. Buna göre Makedonya'nın Kesriye kasabası civarında Hurpîşte'de doğdu. Ailesi askerî zümreye mensup olup bu bölgede zeâmet sahibiydi. Daha sonra bu zeâmet hissesi kendisine intikal etti. Bu arada medrese tahsili görerek Kâtibzâde Zeynî Efendi'den mü'lâzım oldu. Bir süre müderrislikte bulunduğu belirtilirse de hangi medreselerde görev yaptığına dair bilgi yoktur. Kendi ifadesine göre zeâmet tasarruf ederken mü-

teferrikalıklıkla Kanije'nin fethiyle sonuçlanacak sefere katıldı (1009/1600). Kale alındığında camiye çevrilen binada ilk cuma namazını kıldırıp hutbe okudu. Ardından bir müddet Bursa'da bulundu. Önce Gemlik'te, daha sonra İstanbul'da Cerrahpaşa Camii'nde imamlık yaptı (1010/1601). İmamlık görevi sırasında sesinin güzelliğiyle şöhrete ulaştı. I. Ahmed kendisine sunulan, Âsâfî'nin Timur'lu Şâruh'a takdim ettiği manzum *Celâl ü Cemâl* adlı eserinin Türkçe'ye tercümesini isteyince Hâfız Ahmed Paşa bu iş için Sâfî'yi tavsiye etti. Sâfî bir yıl kadar çalışıp tercümeyi tamamladı (12 Receb 1017/22 Ekim 1608). Eserin hâtimesinde sarayda bir görev alma isteğinde bulundu. I. Ahmed tercüme-yi çok beğenince 1017 Ramazanı başlarında (Aralık 1608 ortaları) padişah imamlığına getirildi. Bu görevi dolayısıyla sürekli padişahın yanında bulundu. İlmî bir rütbesi olmadığı için önde gelen ulemâ arasına giremediğini padişaha hissettirince ilmî bir rütbe verileceği sözünü aldı. Bununla ilgili rivayete göre Sultan Ahmed Camii'nin temel atma merasimi sırasında (8 Şevval 1018 / 4 Ocak 1610) ulemâ içinde yer almayıp bir köşede yalnız başına duruşu padişahın dikkatini çekmiş, durumu soran padişaha ilmî bir pâyesi olmadığından ulemâ arasına giremediği söylenmiş, padişah da ona yüksek bir rütbe vaadinde bulunmuştur. Nitekim az sonra kendisine önce Edirne kadılığı pâyesi tekaütlüğü verildi, ardından 1024 Recebinde (Ağustos 1615) Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı; ayrıca imamlık tahsisatına zam yapıldı. Sâfî 1025 Zilhiccesinde (Aralık 1616) vefat etti. Atâî onu iyi huylu, her ilme âşına biri olarak niteler, inşâsının orta halli ve şiirlerinin sade olduğunu yazar. Bir başka kaynak onu çok iyi bir münşi diye tanıtır. Tasavvufa meylettığı ve Nakşibendî tarikatına girdiği bilinmektedir.

Eserleri. Sâfî'nin en meşhur çalışması *Zübdetü't-tevârih*'tir. I. Ahmed'in emri üzerine kaleme alınan eser onun dönemi ni ihtiva eder. İki cilt olarak düzenlenen kitabın giriş kısmında *Zübdetü't-tevârih* adını verdiği eserini imamlığı sırasında padişahın emriyle telifte başladığını, gördüğü iltifattan dolayı I. Ahmed'in menkıbelerini ve devrinin olaylarını kaleme alarak padişaha karşı duyduğu şükran hislerini ifade ettiğini yazar. Eserin I. cildi Receb 1018 (Ekim 1609), Şâban 1019 (Kasım 1610) ve Şevval 1020 (Aralık 1611) tarihlerinde müsvedde halinde kaleme alınmış, II. cilde 1024 (1615) yılı başlarında başlanmıştır. Bunun dışında bir III. cildi daha yazma isteği ni belirtmişse de bu kısmı kaleme alıp al-